

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MA'NAVIY VA AXLOQIY TARBIYALASH

**Ochilova Feruza O'roqboy
qizi**

*O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
Tarix fakulteti "Milliy g'oya, ma'naviyat
asoslari
va huquq ta'limi" yo'nalishi 2-kurs 201-guruh
talabasi*

Аннотация

Maktabgacha pedagogika yosh avlodni barkamol shaxs etib voyaga yetkazishda ma'naviy - axloqiy tarbiyani muhim omil deb hisoblaydi. Ushbu ishda maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy – axloqiy tarbiyalash zaruriyati, hamda uning o'ziga xos xususiyatlari borasida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: axloq, ma'naviy-axloqiy tarbiya, axloqiy ong, axloqiy xulq atvor, ma'naviy - axloqiy rivojlanish, axloqiy his-tuyg'u, tasavvur, madaniy xulq-atvor.

Аннотация. Дошкольная педагогика рассматривает духовно-нравственное воспитание как важный фактор развития подрастающего поколения как гармонично развитой личности. В данной работе рассматривается необходимость духовнонравственного воспитания детей дошкольного возраста, а также специфика года.

Ключевые слова: нравственность, духовно-нравственное воспитание, нравственное сознание, нравственное поведение, духовно-нравственное развитие, нравственное чувство, воображение, культурное поведение.

Abstract. Preschool pedagogy considers spiritual and moral education as an important factor in the development of the younger generation as a harmoniously developed person. This work discusses the need for spiritual and moral education of preschool children, as well as the specifics of the year.

Keywords: morality, spiritual-moral education, moral consciousness, moral behavior, spiritual-moral development, moral feeling, imagination, cultural behavior.

KIRISH.

Axloq so'zi – lotincha «morus», ya'ni moral, mantiq so'zidan kelib chiqib, u hech qerda qat'iy yozib qo'yilmagan ijtimoiy konundir. Inson kundalik hayotida undan (axloq normalaridan) norma sifatida foydalanadi. Axloqiy tarbiya normalari har

bir jamiyatning huquqiy normalariga asos bo'ladi. Axloqiy tarbiyada kishi axloqiy bilimlarni o'zlashtiribgina qolmay, har qanday vaziyatlarda o'zini ana shu normalarga munosib tuta oladigan kishilar axloqiy tarbiyalangan hisoblanadi. Axloqiy tarbiyalangan kishida barqaror ma'naviy motivlar shakllangan bo'ladi. Bu motivlar esa o'sha kishini jamiyatda munosib xulq-atvoriga rag'batlantiradi. Yosh avlodni jamiyatga, mehnatga, o'ziga munosabatni ochib beruvchi ma'naviy fazilatlarga muvofiq ravishda tarbiyalash tarbiyalanuvchi shaxsni, axloqiy tarbiyaning pedagogik va psixologik asoslarini chuqur bilishni talab qiladigan murakkab jarayondir. [1,3]

Axloqiy bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirib olishgina bolalariga atrofdagi kishilar xatti-harakatidagi qaysi jihatlar yaxshi-yu, qaysilari yomon ekanligini anglab olishga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etish ijtimoiy tarbiyaning muvaffaqiyatini ta'minlovchi eng muhim omil sanaladi. Ma'naviy-axloqiy ta'lim va tarbiya o'zaro bog'liqlik, uzviylik, aloqadorlik hamda dialektik xarakterga ega bo'lib, shaxs ma'naviy-axloqiy kamolotini shakllantirish asosi hisoblanadi. Ma'naviy-axloqiy ta'lim bolalarga ma'naviy-axloqiy munosabatlar mohiyati to'g'risida tizimlangan bilimlarni berish, ularda ma'naviy-axloqiy bilimlarni egallashga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltirish ma'naviy-axloqiy ongini shakllantirish jarayoni bo'lib, izchil, uzluksiz, tizimli tarzda tashkil etilishi lozim. [1,5]

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Qadimgi faylasuflar-u, donishmandlar ijodida odob-axloq malasalari markaziy o'rinni egallab kelgan. Ular axloq-odobni jamiyatning «poydevori» deganlar. Shuning uchun jamiyatning har bir a'zosining xulqi-odobiga alohida e'tibor bilan qaraladi. Ma'naviy-axloqiy bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirib olishgina o'quvchilarga atrofdagi kishilar xatti-harakatidagi qaysi jihatlar yaxshi-yu, qaysilari yomon ekanligini anglab olishga yordam beradi. Axloqiy tushunchalarning turli yosh davrlarida shakllanish darajasi turlichadir.

Jumladan:

1. Axloqiy onglilik,
2. Axloqiy qadriyatlar,
3. Axloqiy his-tuyg'ular.

Axloq ijtimoiy ong shakllanishidan biri bo'lib, muayyan jamiyatda yashovchi kishilar amal qilishi zarur bo'lgan ma'lum xatti-harakat qoidalari yig'indisidir. Axloq odamlarning birbiriga. jamiyatga, davlatga, xalq mulkiga, oilaga munosabatini muayyan tartibga soladigan xattiharakat qoidalari tizimida namoyon bo'ladi. Ahloq-kishining ichki olami, e'tiqodi, fazilatlari sifatida mavjud bo'lsa, odob-shaxsning ko'zga tashlanadigan mulozamati, xulq-atvori, muomalamunosabatlarida namoyon bo'ladi. [2,3]

U 40 bobdan iborat. Muallif asarda adolat, sabr, yoqimlilik, hayo, odob, ishonch, va'daga vofo qilish masalalari haqida so'z yuritadi. Jaloliddin Davoniyning «Axloqi Jaloliy» asarida axloqiy muammolar ijtimoiy-falsafiy masalalar tahlil qilinadi. Asarni yozishda muallif Arastu, Aflotun, Abu Nasr Farobiy, Ibn Sinolarning axloqiy ta'limotlaridan foydalangan. Risola uch qismdan iborat bo'lib, birinchi qismida xulqiy tarbiya va axloqiy xislatlarni egallash haqida so'z yuritib, axloqning asosiy tushunchalari: donolik, adolat, iffatga mufassal to'xtalgan, axloq ilmining maqsad va

vazifalari belgilab berilgan. Ikkinchi qism oila va oilaviy hayot masalalariga bag'ishlangan. Unda bolalarni tarbiyalash va kamolga yetkazish, kasb-hunarni egallash yoritiladi. Uchinchi qism ijtimoiy siyosiy masalalarga bag'ishlangan. Ahmad Yugnakiyning «Hibbat-ul-haqqoyiq» asari ta'limiy-axloqiy yo'nalishda yozilgan bo'lib, bilimlilik, adolat, sahovat kabi hislatlar ulug'lanadi, yetuk insonni tarbiyalash g'oyasi ilgari suriladi. Amir Temur «Axloqiy Husniya» – yaxshi xulqlar egasi bo'lgan. U oqil va tadbirli sarkarda sifatida odamlarni ishga tayinlashda ham, vazifasidan ozod etishda ham shoshmashosharlik va adolatsizlikka yo'l qo'ymagan. Amir Temur singari jahon ma'naviyati saltanatida o'z o'rinlariga ega bo'lgan buyuk bobokalonlarimizning axloq, go'zal xulq haqidagi fikrlari bugungi kun talabi bilan yozilgandek tuyuladi. [2,8]

Amir Temurning vasiyatlaridan xalqiga cheksiz sodiqligini, millatini ulug'laganini, ozodlik uchun kurashuvchan, axloqiy madaniyati yuksakligini ko'rish mumkin: «Millatning dardiga darmon bo'ling. Zaiflarni qo'riqlang, yo'qsinlarni boylar zulmiga tashlamang. Adolat va ozodlik dasturingiz, rahbaringiz bo'lsin». Otabobolarimizning asrlar davomida to'plagan hayotiy tajribasi, diniy, axloqiy, ilmiy, adabiy qarashlarini ifoda etgan yodgorliklar orasida Xorazm vohaasi hududida yaratilgan bebaho ma'naviy obida «Avesto» kitobi alohida o'rin tutadi. Ana shunday o'lmas asori atiqalar bu ko'hna o'lkada, bugun biz yashab turgan tuproqda qadimdan buyuk madaniyat mavjud bo'lganidan guvohlik beradi. «Avesto»ning tub ma'no mohiyatini belgilab beradigan «Ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal» degan tamoyilni oladigan bo'lsak, unda hozirgi zamon uchun ibrat bo'ladigan axloqiy saboqlar borligini ko'rish mumkin. Abdulla Avloniyning «Turkiy guliston yoxud Axloq» kitobining «Haqqoniyat» deb atalgan bobida rostlik va to'g'ri so'zlikni insonning eng insoniy sifatlaridan biri deb hisoblaydi. U bola tarbiyasida o'sayotgan shart-sharoit va tarbiyaning roliga alohida e'tibor beriladi. A.Navoiy ijodida ham axloq-odob masalalariga katta ahamiyat berilgan. «Odobli inson barcha odamlarning yaxshisidir va barcha odamlar uchun yoqimlirog'idir» - deydi mutafakkir A.Navoiy. A.Navoiyning «Mahbub-ul qulub» asarida odob, axloqqa oid g'oyalar ilgari surilgan. Insonparvarlik g'oyalari ulug'langan. [3,5]

NATIJALAR.

Kichik yoshli bolalar axloqiy tasavvur va bilimlarni faqat uyin mashg'ulotlarida yaxshi o'zlashtirib oladilar. Bolalar tomonidan o'zlashtirib olingan axloqiy tasavvurlarni ular ongli ravishda tushunib yetishlari dastlab mashg'ulotlarda, keyinchalik o'yin, mehnat jarayonlarida, sayrda, musatqil faoliyatlar orqali amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga axloqiy tarbiya berishda har xil metod va usullarni qo'llash muhim ahamiyatga egadir. Axloqiy tarbiya metodlari - bolalarning axloqiy tasavvur va bilimlarni egallab olishga qaratilgan faoliyat usulidir. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyalanadigan axloqiy xususiyatlar, xulq-atvor qoidalari orasida insonparvarlik muhim o'rin tutadi. Insonparvarlik hissi axloq normalari va qoidalarini o'rgatish asosida rivojlanadi. Buning uchun bolalarni yaxshi ishlarni qilishga o'rgatib borish kerak. Insonparvarlikni tarbiyalashda bolalarning yoshini e'tiborga olish zarur.

MUHOKAMA.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy va axloqiy tarbiyalash, ularning hayotining eng asosiy va o'ziga o'zgarmaydigan qismini tashkil etadi. Bu jihatdan ota-

onalar va o'qituvchilar uchun katta mas'uliyatni o'zida jamlaydi. Bu maqolada, bu jarayonni qanday tashkil etish va unga qanday yordam bermoq mumkinligi haqida muhokama qilamiz.

O'zini aniqlash: Bola o'zini aniqlash va o'z hayot maqsadlarini tuzish, uning o'zlashtirish, qiziqishi va xohishlarini tushunish uchun boshlang'ich qadamdir. Ota-onalar bolaga uning istaklarini va mehnat ko'rsatishni o'rgatishadi.

O'z xarakterini shakllantirish: Bolalar o'z xarakterlarini shakllantirish va adolat, sabr, baxt, hurmat, mehribonlik va boshqa axloqiy qurollarni o'rganish orqali ularga muvofiq ravishda o'rgatish lozimdir.

Ma'naviy tarbiya: Bolalarga qadr, insonlik, mehribonlik, iymon, adolat va boshqa ma'naviy qadrlarni o'rgatish juda muhimdir. Bularni qanday o'rganish va o'rgatish haqida o'quv-mashg'ulotlar va maslahatlar o'tib borish mumkin.

O'zini-o'zi namoyon qilish: O'ta-onalar o'zlarining ma'naviy va axloqiy qadrlarini namoyon qilish orqali bolalarga misol bo'lishlari lozim. Bola uchun o'z qahromonlarini namoyon qilish, ularga misollar berish va ularning tuzgan hissiyotlarini tushunish uchun yordam bera olishadi.

Javobgarlik: Bola ma'naviy va axloqiy tarbiya olishida ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan o'z javobgarliklarini tushunishlari kerak. Bolalarga qanday ishlarini bajarish, xatolarini itirish va o'zlarining hayotini boshqarishni o'rgatishadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy va axloqiy tarbiyalash, ularning o'zlarini shakllantirish va jamiyatning a'zolari sifatida foydalanishiga imkon beradi. Ota-onalar, o'qituvchilar va jamoat umumiy tarbiyaning bu jihatlarini ko'tarish orqali kichiklarimizning kuchli va insoniy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda kichik bolaga yaxshi bo'l deganingiz bilan yaxshi bo'lib qolmaydi, chunki unda yaxshilik bilan yomonlikni to'g'ri tahlil qilish hayotiy tajribasi yetishmaydi. Bu yoshdagi bolalarni yaxshi ishlar qilishga o'rgatiladi: yiqilib tushgan bolani turg'azib qo'yishga yordam berish, uning ustki kiyimlarini qoqib qo'yish, yupatish, o'simlik va hayvonlarni parvarish qilish, o'yinchog'ini o'rtog'iga berib turish, tik turgan kishiga joy ko'rsatish, eng muhimi boshqalarga ko'rsatilgan xizmatdan xursand bo'lishga o'rgatish. Kamtarlik, to'g'rilik, halolik va quvnoqlik xususiyatlarini tarbiyalash. Bu xususiyatlar sog'lom shaxsni tarbiyalashning eng muhim omillaridan hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Maktabgacha ta'lim- tarbiya to'g'risida"gi Qonun,-T.;O'zbekiston. 2020 y.
2. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika". - T., "Ma'naviyat".2013-172 b.
3. Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogika.T.; O'qituvchi, 1993-180 b.
4. Xasanboeva O.U. va boshqa. Maktabgacha ta'lim pedagogika .T.; Ilm ziyo. 2006-200 b.
5. Sh.Sodiqova "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkur sarchashmalari" T.: 2013 y.
6. N.M.Kayumova "Maktabgacha pedagogika". "TDPU" nashiroti T.; 2013 y 7. Волотина Л.Р. Дошкольная педагогика М. Лавиринт. 2005г

7. N.M.Kayumova "Maktabgacha pedagogika""TDPU" nashriyoti T.: 2013y
March, 2022.

8. F. Qodirova, Sh. Toshpo'latova, M. A'zamova Maktabgacha pedagogika T.:
Ilm-ziyo. 2019-yil

9. Abdullaeva Q. Yangi pedagogik texnologiyalar. Boshlang'ich ta'lim.
«O'qituvchi», 1998, 4-son, 16-21-betlar.